

PRISTUPI

EUTANAZIJA I POBAČAJ: KULTURA SMRTI

Valentin Pozaić

U razgovoru s jednim bibličarom o mogućim i stvarno različitim tumačenjima smisla i opsega pete točke Dekaloga, „Ne ubij!”, upitao sam ga: „Može li se iz te zapovijedi izvući zabrana eutanazije?” Odgovorio mi je kratko i nedvosmisleno: „Najmanje to”. Osim prvog i neposrednog smisla „Ne ubij”, očito je mislio i na pozitivni sadržaj: „Poštuj, čuvaj, unapređuj život!” Tako shvaćena Peta zapovijed isključuje iz ljudskog djelovanja kulturu smrti – ubijanje bilo na početku bilo na kraju života, a promiče kulturu života – poštovanje života u svim okolnostima i na svim njegovim razvojnim stadijima. Naša tema, dakle, „Eutanazija i pobačaj – kultura smrti”, ulazi u okvire zajedničke teme ovih dana.

KULTURA SMRTI

Tako oblikovanu misao, „Eutanazija – kultura smrti”, dugujemo Svetom Ocu Ivanu Pavlu II. i vatikanskom dnevniku „L'Osservatore Romano”. Naime, g. 1984. Ivan Pavao II. vraća se dva puta na taj predmet. U jednom govoru u mjesecu rujnu,¹ govoreći o načelu nepovredivosti ljudskog života, a koje se temelji na tekstovima Starog i Novog zavjeta (Izl 20,13 i Pnz 5,17; Rim 14,8), na Predaji (Didahè) i

na Učiteljstvu, papa je zaključio: „U svjetlu tih naučavanja vjernik mora sticati sve veću svijest o nepovredivosti svakog ljudskog nevinog života i posvjedočiti nepokolebivu čvrstoću pred pritiscima i nukanjima okoline i vladajuće kulture, ustrajući odlučno protiv svakog pokušaja ozakonjenja eutanazije, kao i nastavljaajući borbu protiv pobačaja.”²

U upravo navedenom ulomku Sveti Otac govori o opasnosti koja nadolazi od sada *vladajuće kulture*, a da ne označuje poblize narav i svojstva te kulture. Samo mjesec dana kasnije, u govoru liječnicima anestezičima,³ vraća se istom predmetu, eutanaziji, te govori izričito o *kulturi smrti* i *kulturi života*. Upozorivši na česte povrede i nepoštivanje ljudskog života, kako na njegovu početku – pobačaj, tako i na njegovu svršetku – eutanazija, papa je uputio ovaj poziv liječnicima: „Neka vaše zvanje, rođe-

¹ IVAN PAVAO II, *Sudionicima 54. tečaja sveučilišta „Cattolica”* (6. rujna 1984.), u: *L'Osservatore Romano*, 7 settembre 1984, str. 1. i 5. Tema tečaja bila je: „Vrijednost života”.

² *Ondje*, str. 5.

³ IVAN PAVAO II, *Govor liječnicima anestezičima* (4. listopada 1984.), u: *AAS 77* (1985), str. 133–136; također u: *L'OssRom* 5 ottobre 1984, str. 5.

no da spašava i promiče ljudski život, ne postane popustljivo pred sličnim zabludama, protusloveći svojim izvornim ciljevima i pretvarajući se od pobornika kulture života u pobornike kulture smrti.”⁴

Tu će misao Ivana Pavla II. na svoj način nastaviti i razraditi vatikanske novine „L'Osservatore Romano”. Na pune dvije stranice taj dnevnik donosi članke novinara, teologa, te razgovore s liječnicima o izazovnom problemu nepoštovanja života. Kao nadnaslov svih tih priloga stoji: „Eutanazija – kultura smrti”.⁵

Eutanazija samo je jedan od stadija kulture smrti u tijeku ljudskog života. Kultura je smrti prisutna na razne načine za cijelog života. Ona je, međutim, daleko više prisutnija na početku i na svršetku života. Tada je, naime, pojedinac najnemoćniji da se brani, pa ljudska zloba, dvoličnost, licemjerstvo i kukavičluk, kako na pojedinačnom tako i na društvenom i zakonodavnom području, ima daleko šire prostore nasilničkog djelovanja. Ujedno, čini se, postoji i neka nutarnja neizbježiva povezanost između poštovanja i nepoštovanja života na njegovu izvoru i na njegovu kraju. Mentalitet pobačaja nutarnjom prisilom vodi u mentalitet eutanazije. Možda o tome najbolje svjedoči najnoviji razvoj stvari u Italiji: „Licemjerstvo koje je u Italiji definiralo zakon o pobačaju kao 'Odredbe o društvenoj zaštiti materinstva i o prekidu trudnoće', danas se ponovno nalazi u temeljima zakonskog prijedloga o ozakonjenju eutanazije; ima za naslov: 'Odredbe o zaštiti dostojanstva života i o uređenju pasivne eutanazije’.”⁶

Teorija i praksa

Iz prethodnog navoda očito je da pobornici eutanazije sebe ne smatraju niti se žele predstavljati kao nosioci i zastupnici kulture smrti. Naprotiv, oni govore o ljudskom dostojanstvu. Da bi, dakle, eutanazija mogla biti praktično prihvatljiva potrebno joj je teoretsko obrazloženje. Potrebno je pronaći mjerila po kojima će se prosuditi ima li neki ljudski život još svoje dostojanstvo i da li ima pravo na daljni opstanak.

Tako je njemački biolog darvinističkog smjera, E. Haeckel (1834–1919), smatrao da pri-

praviti visoku vrijednost životu samom po sebi, predstavlja *opasan osjećaj*. Zato je g. 1904. tražio da se pobiju „stotine tisuća neizlječivih – luđaka, gubavaca, ljudi s rakom itd.”,⁷ na bilo koji prikladan i bezbolan način. Njihovi životi, prema Haeckelu, nisu bili vrijedni ni dostojni života. Te su ideje naveliko širili njegovi sljedbenici.

Ubrzo za njim, g. 1920, pojavio se pravnik K. Binding i s njim udružen liječnik A. Hoche. U svojoj maloj knjižici pod naslovom „Dopuštanje uništenja životno nevrijednog života”,⁸ unose u javni život i daju građansko pravo izrazima „životno vrijedan i životno nevrijedan život”.⁹ Također govore o vrstama života koji su samo pojedincu i društvu na ekonomski i društveni teret,¹⁰ te su zapravo „balastegzistencije”,¹¹ „apsolutno bez smisla”.¹² Kandidati za eutanaziju, prema njima, teški su ranjenici na bojnopolju koji mole za „oslobođenje” i duševni bolesnici.¹³ Priželjkuju vrijeme kad ubijanje takvih ljudi više neće biti nikakav pravni ni moralni prekršaj.¹⁴

Tu budućnost nije trebalo dugo čekati.¹⁵ Godine 1922. strijeljana su u Sovjetskom Savezu „neizlječiva”, zapravo besprizorna djeca. Početkom drugog svjetskog rata Hitler prihvaća već postojeće ideje, svjesno ili nesvjesno, i odo-

4 AAS 77 (1985), str. 135.

5 Vidi: *L'OssRom*, 20 aprile 1985, str. 6–7.

6 E. CAVALLARO, *Una grande ipocrisia che fa leva sull' emotività*, u: *L'OssRom*, 20 aprile 1985, str. 6.

7 Usp.: G.J. GRUMAN, *An historical introduction to ideas about voluntary euthanasia: with a bibliographic survey and guide for interdisciplinary studies*, u: *Omega 4* (1973), str. 108–109.

8 K. BINDING–A. HOCHÉ, *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens. Ihr Mass und ihre Form*, Leipzig, 1922.

9 *Ondje*, str. 27, 53, 56.

10 *Ondje*, str. 54.

11 *Ondje*, str. 56–57.

12 *Ondje*, str. 31.

13 *Ondje*, str. 29, 31, 57.

14 *Ondje*, str. 57, 62.

15 Opširnije o povijesnom razvoju u: V. POZAIĆ, *Život dostojan života*, Zagreb, 1985.

brava ubijanje „beskorisnih jedača”¹⁶ koji su društvu na teret. Početni krug *beskorisnih* ubrzo je prerastao u krugove raznih *nepoželjnih*. Točan broj tisuća tih nevinih žrtava još ni danas nije moguće u cijelosti odrediti. U posljednje su, naime, vrijeme otkrivena do sada nepoznata mjesta u kojima su vršena slična ubojstva.

Unatoč tim iskustvima užasa pod plaštem i u ime eutanazije, korak kulture smrti nije stao nakon rata, pa ni na etičko-moralnom području. Neumorni pobornik ozakonjenog pobačaja, zagovarač i čedomorstva – kad ustreba, i eutanazije, tvorac etike situacije, američki je protestantski teolog Joseph Fletcher. Njegov je ideal, sažeto rečeno, prijeći od kontrole rađanja na kontrolu umiranja. On se pobrinuo i za kriterije ljudskog osobnog života.¹⁸ Tko ne zadovoljava te kriterije, kandidat je eutanazije. Takove on naziva „nepopravljivim ljudskim vegetativcima”, koji samo troše privatna i javna dobra.¹⁹ – Izraz je tako blizak onom Hitlerovom.

U novije vrijeme pravnici i suci sve su više protiv izricanja smrtne osude i kazne nad teškim prekršiteljima zakona. I što se oni više sustežu, to se neki od liječnika više natječu u promicanju ne samo izricanja nego i izvršavanja smrti – bolesnim i nedužnim ljudima. Tako, po presađivanju srca poznati liječnik, Chr. Bernard zastupa mišljenje: „Ne možemo i ne smijemo zahtijevati od bolesnika da on sam izabere točan čas smrti; to bi bilo nehumano. To su samo liječnici i samo oni koji mogu odlučiti kad je došao čas za bolesnika da umre.”²⁰ Nije daleko od njega ni francuski liječnik Funck–Brentano. Kad nam je već promaklo naše rođenje, misli on, treba da nam uspije naša smrt, jer „svaki pojedinac mora biti gospodar svoje smrti.”²¹

Početkom ovog mjeseca siječnja opet su novine po svijetu pisale o liječniku J. Hacketalu. Pokrenut je protiv njega istražni postupak. On je u travnju 1984. g. na simpoziju njemačkih liječnika u Münchenu odvratio video-kasetu na kojoj je bila snimljena povijest bolesnice od raka na licu. On joj je pripremio i na dohvat ruke stavio „napitak”. Ona ga je uzela, popila i umrla „blagom smrću”.²² Slične „lijekove”

slao je i poštom.

Ništa manje nije značajna i gotovo već jedno stoljeće duga povijest nastojanja da se eutanazija ozakoni. Među „postignuća” na tom području treba svakako ubrojiti zakone Norveške²³ i Urugvaja,²⁴ koji ovlašćuju suca da može ne primijeniti zakon o ubojstvu na „osobu čiji je prijašnji život bio častan, ako počini ubojstvo iz motiva sućuti, a navedena je na to ponavljanim zahtjevima žrtve”.²⁵ Pokušaji da se eutanazija pravno ozakoni do sada su jedan za drugim propali. To će, nadamo se, biti i sudbina dvaju posljednjih: u Italiji²⁶, u Nizozemskoj.²⁷

16 Navod uzet iz: G. GRISEZ–J. M. BOYLE, *Life and Death with Dignity and Justice*, London, Ind., 1979, str. 246.

17 J. FLETCHER, *Moral Responsibility*, Philadelphia, 1967, str. 151.

18 U prvom pokušaju iznosi petnaest pozitivnih i četiri negativna kriterija (*Indicators of Humanhood: A Tentative Profile of Man*, u: *The Hastings Center Report* 2/1972/ str. 1–4). U drugom ih navratu svodi na četiri osnovna: (1) osobnost ili samosvijest, (2) mogućnost ljudskih odnosa, (3) sposobnost biti sretan, (4) neokortikalna funkcija – sposobnost za misao (*Four Indications of Humanhood: The Inquiry Matures*, u: *HCR* 4 /1974/, str. 4–7).

19 ISTI, *Humanhood. Essays in Biomedical Ethics*, Buffalo, 1979, str. 155.

20 Navod uzet iz: *Vie et mort sur commande* (Komisija za obitelj pri francuskoj biskupskoj konferenciji), od 21. studenog 1984, str. 6.

21 Vidi u: *Tonus* n. 863, 18 septembre 1984, str. 19.

22 U: *Stern* n. 16, 11 April 1985, str. 26–37.

23 J. G. ZIEGLER, *Rö misch-katholische Wertung der Euthanasie*, u: H.–D. HIERSCHÉ (izd.), *Euthanasie*, München, 1975, str. 85.

24 D. C. MAGUIRE, *The Ethical and Technological Basis for the Right To Choose Death*, u: *Catholic Hospital Association* 3–4 (1974), str. 61.

25 Isto.

26 Tekst i komentar prijedloga donosi D. TETTA-MANZI, *Eutanasia. L'illusione della buona morte*, Casale Monferrato, 1985, str. 52–59. Prema prvoj točki tog prijedloga liječnik više ne bi bio jamac života, već smrti: „Liječnici su dispenzirani da podvrgnu terapijama životnog održavanja bilo koju osobu koja se nalazi u završnom stanju, osim ako bi ona sama na to osobno i svjesno pristala.” – Ako ostavimo po strani nejasno pitanje tko je u završnom stanju, tj. u nepovratnom toku umiranja, ostaje pitanje da li uopće može i kako dotična osoba izraziti svoju pravu želju za liječenjem, upravo zbog svog teškog stanja. Do sada se to pretpostavljalo kao jedino normalno; za prekid li-

Zahtijevajući priznanje, odobrenje i ozakonjenje eutanazije, njezini pobornici se pozivaju na teške i bolne prizore smrti, na povredu ljudskog dostojanstva u takvom stanju umiranja, te na čovjekovo pravo da umre smireno, blago, bez boli; dakle, u skladu s dostojanstvom vlastite osobe. Tu se, međutim, krije teško proturječje ili opasna podvala: da bi se spasilo ljudsko dostojanstvo, ubija se nosioca toga dostojanstva – čovjeka. Zaboravlja se ili zanemaruje očita istina: „Ubiti zbog humanosti, znači i ubiti humanizam”.²⁸ Prije negoli razmotrimo ta pitanja, pogledajmo što je to, zapravo, eutanazija.

EUTANAZIJA

Proučavajući povijest eutanazije, proizlazi očito da se taj pojam upotrebljavao, a i danas se još uvijek upotrebljava, u raznim značenjima. Izvorno značenje grčke riječi *eu – thanasia* ima značenje mirne, blage i bezbolne smrti. Na svojoj početnoj razini eutanazija je označivala čovjekovu želju, čežnju i molitvu za blagom, brzom i bezbolnom smrću.²⁹ Na slijedećoj razini ona označuje pozitivnu brigu i njegu, kako bi umirući mogao blago preminuti. Tu se i pojedinac i njegova okolina bori protiv boli i smrti, ali poštujući život i *naravni* dolazak neizbježive smrti.

Suvremeno, treće, značenje pojma eutanazija uključuje u sebi ona dva prva, ali dodaje i novi sadržaj: prouzrokovati prijevremenu smrt da se izbjegnu boli i patnje. Zato se danas umjesto izraza eutanazije i upotrebljavaju drugi izrazi koji bolje izriču taj sadržaj. Tako u njemačkom jeziku postoji izraz „ubojstvo na zahtjev” (*Tötung auf Verlangen*), a u engleskom „ubojstvo iz milosrđa” ili „samilosno ubojstvo” (*mercy killing*).³⁰

Kad danas nađemo na pojam eutanazija, ne znamo odmah u kojem ga smislu sugovornik upotrebljava. Zato se uz tu riječ redovito dodaju pobliza određenja, kao: aktivna – pasivna, direktna – indirektna, pozitivna – negativna, te eutanazija u širim ili užem smislu, pa čak i anticipirana eutanazija – kad se misli na pobačaj ili ubojstvo tek rođene djece zbog njihove nakaznosti.

Tako već postojeću višeznačnost i nejasnoću pojma povećava i slijedeća razdioba:³¹ eugenička eutanazija – bezbolno ubijanje deformiranih i hereditarno opterećenih pojedinaca s nakanom da se poboljša rasa; ekonomska – bezbolno uklanjanje duševnih bolesnika, neizlječivih, invalida i staraca koji su ne samo beskorisni nego su i na teret društvu; kriminalna – bezbolno ubijanje za društvo opasnih i nepoželjnih pojedinaca; eksperimentalna – bezbolno ubojstvo određenih pojedinaca radi eksperimentiranja za unapređenje znanosti; solidarna – bezbolno ubojstvo jedne ili više osoba da bi se spasile više vrednote ili više života, kao npr. pred prijetnjom odmazde.

„Aktivna” eutanazija

Danas se izraz eutanazija općenito upotrebljava u svojem „preciznijem – i iskvaenom – značenju”³² smišljenog ubojstva u obliku blage smrti. To je tzv. aktivna, direktna, pozitivna eutanazija. O njoj se govori kad su u pitanju teški, neizlječivi bolesnici koji trpe nepodnosive boli, a već su ušli u tok umiranja. Aktivna eutanazija tada znači prouzrokovati činom ili propustom, inače dužnog i mogućeg čina, ionako već blizu smrt da se umirućeg poštedi od daljnjih ponižavajućih boli i patnja, a da mu se omogući bezbolno umiranje.³³

liječenja tražio se poseban zahtjev.

27 In Olanda *l'eutanasia può diventare legale*, u: *Corriere della sera*, 20 dicembre, 1985.

28 M. LJUBISAVLJEVIĆ, *Nežno umiranje*, u: *SVET* br. 47, od 8. februara 1984, str. 16.

29 Izraz „eutanazija” pojavljuje se, čini se, po prvi put u 3. st. prije Krista kod grčkog komediografa Posidipa, u preostalom fragmentu djela „Mrav”, a znači „ono najbolje što si čovjek može poželjeti od bogova”. Usp.: L. ROCCI, *Vocabolario greco-italiano*, Genova-Roma, 1939; J. WUNDERLI, *Euthanasie oder Über die Würde des Sterbens*, Stuttgart, 1974, str. 15.

30 Opširniji prikaz u: V. EID, *Geschichtliche Aspekte des Euthanasieproblems*, in V. EID (izd.), *Euthanasie oder Soll man auf Verlangen töten?*, Mainz, 1975, str. 12–24; *Encyclopedia of Bioethics*, New York, 1978, sv. 1, str. 261–268.

31 G. GIUSTI, *L'eutanasia. Diritto di vivere, diritto di morire*, Padova, 1982, str. 13–14.

32 P. RAMSEY, *Ethics at the Edges of Life: Medical and Legal Intersections*, New Haven, 1980⁴, str. 146.

33 B. HÄRING, *Etica medica*, Roma, 1973³, str. 299.

U tom smislu pojam eutanazija upotrebljava se i u crkvenim dokumentima, počevši od Pija XII. iz g. 1958. pa do Ivana Pavla II.³⁴ *Deklaracija o eutanaziji* kaže: „Pod izrazom eutanazija misli se na čin ili propust koji po svojoj naravi ili s nakanom uzrokuje smrt kako bi se na taj način uklonila svaka bol. Eutanazija se dakle sastoji u nakani volje i u primijenjenim postupcima.”³⁵

„Pasivna” eutanazija

Budući da je pojam eutanazija izgubio svoje izvorno značenje, pokušava se dodatkom pasivna, indirektna, negativna izreći svu onu djelotvornu brigu i njegu da se umirućem olakša posljednji stadij života. Međutim, pod izrazom *pasivna* neki podrazumijevaju i propust dužnog čina, tj. dopustiti da čovjek umre, premda bi mu bilo moguće spasiti i produljiti život. Zbog toga je bolje taj izraz ne upotrebljavati.

Eutanazija — njega umirućih

U sadašnjem stanju, radi bolje jasnoće, prikladno je upotrebljavati izraz eutanazija za smišljeno ubojstvo iz milosrđa, a za izvorno značenje eutanazije izraz njega ili pratnja umirućih. Taj pojam treba promatrati na dvjema razinama.³⁶

Na *pozitivnoj razini* njega umirućih označava upotrebu prikladnih sredstava da se bol ublaži ili potpuno ukloni, a to, istodobno zbog neizbježiva slabljenja organizma, ubrzava tok umiranja. Dva su dakle, učinka: jedan namjeravan, tj. ublaženje boli, te smrt u skladu s ljudskim dostojanstvom; drugi nenamjeravan, ali neizbježiv, tj. skraćenje života.

Na *negativnoj razini njega umirućih* znači poštovanje već započeta i nezaustavljiva toka umiranja. Znači ne upotrebljavati daljnje tehnički moguće zahvate, ili već započete prekinuti ako su se pokazali nekorisnima, ili bi, ako se s njima nastavi, samo produžili tok umiranja, ili pak neko oskudno stanje života bez obilježja bitno vlastitih čovjeku kao osobi.

KULTURA ŽIVOTA

Osnovno je pitanje naš stav prema životu na

svim njegovim razvojnim područjima, uključujući tu umiranje i smrt. Liječnik C. Manni, koji već 30 godina radi na području reanimacije, ovako to izriče: „Sve ovisi o tome kakvo imamo poimanje života. To je temeljni problem našeg društva. Što je život? — neki predmet koji se kupi u robnoj kući ili nešto što nam je dano, darovano i zatim uzeto u času o kojem ne znamo ništa? Nema sumnje da je, u ovom potrošačkom društvu koje na prvo mjesto stavlja dobitak i užitak, život malo cijenjen. Danas vrijedi samo ono što je mlado: ima moda mladih, piće mladih, auto mladih. A što se zbiva s onim tko ne umre mlad? Ne preostaje nego da ostari.”³⁷ A kad ostari, zaoštrenije se postavljaju pitanja o smislu i dostojanstvu života i smrti.

Ljudsko dostojanstvo

Filozofski gledano, život je za čovjeka temeljno, osnovno dobro, preduvjet svih drugih dobara i ostvarenja. Oduzeti čovjeku život, znači oduzeti mu sve.

Sociološki gledano, svaki je čovjek član zajednice i kao takav mora biti priznat i poštovan, da bi se u toj zajednici mogao osjećati sigurnim. Društvo, u vrednovanju značenja i doprinosa čovjekova života, mora doći do svijesti da, osim aktivnog i proizvodnog doprinosa, postoji i *pasivni*, trpeći i molitveni doprinos na koji su njegovi članovi pozvani. Slabi i bolesni članovi pobuđuju i podržavaju u zajednici životno visokoljudske kvalitete prijeko potrebne za suživot, kao npr. nezainteresirano služenje i solidarnost. Nenadomjestivost tih kvaliteta u ljudskoj zajednici poziv je ne samo zdravima ne-

³⁴ Na primjer: PIO XII, u: AAS 50 (61958), str. 659; PAVAO VI, u: AAS 66 (1974), str. 346; IVAN PAVAO II, u: *L'OssRom* 5 ottobre 1984, str. 5.

³⁵ Usp.: AAS 72 (1980), str. 542–552; hrvatski prijevod: M. BIŠKUP, *Deklaracija o eutanaziji*, kao datak u: V. POZAIĆ, *Život dostojan života*, Zagreb, 1985, str. 99–108.

³⁶ G. ERMECKE, „Sterbehilfe”, u: *Die neue Ordnung* 29 (1975), str. 130–131. P. SPORKEN, *Umgang mit Sterbenden*, 1978⁴, str. 140.

³⁷ C. MANNI, *La battaglia quotidiana della terapia intensiva*, u: *L'OssRom* 20 aprile 1985, str. 6.

go i bolesnima, jer „dati se ljubiti, redovito je teže umijeće negoli ljubiti druge”.³⁸

Kršćanska antropologija čovjekovo dostojanstvo ne shvaća kao nešto izvanjsko, ovisno o stanju njegova zdravlja ili bolesti ili osobne krivnje, nego kao nešto unutrašnje, bitno, neuvjetovano i neotuđivo čovjekovu biću kao takvom. Iz „cjelokupne kvalitete” čovjeka kao osobe,³⁹ kao duhovno-tjelesnog bića obdarena razumom i slobodom, samoodgovornošću i mogućnošću samoodređenja, izvire ljudsko dostojanstvo.

To čovjekovo dostojanstvo, gledano u svjetlu vjere, još je više naglašeno. U izvještaju o stvaranju, čovjeku je posvećeno osobito mjesto i pažnja. Dok je sve ostalo stvoreno jednostavnim „Neka bude”, čovjek je predmet posebne Božje odluke. Njemu Bog povjerava brigu za sav stvoreni svijet.⁴⁰ To početno, temeljno čovjekovo dostojanstvo, potvrđeno je Isusovim utjelovljenjem. Postavši čovjekom, Isus je prihvatio, živio i posvetio sav ljudski život, uključivši patnju, bol i smrt. Njegovom otkupiteljskom žrtvom, čovjek, otkupljen „skupom cijenom”, i sam postaje dragocjen.⁴¹

Dar i zadaća

Tko posjeduje religiozni nazor na svijet i život, vrednuje život u posve naročitom svjetlu. On vidi u životu dar Božje ljubavi. Život je ujedno zadaća i poslanje koje treba ostvariti u ovom prostorno-vremenskom postojanju. Ukoliko je dar, zahtijeva zahvalnost; ukoliko je zadaća, zahtijeva čovjekovu suradnju. Odbaciti život a birati smrt, pa i onu iz samilosti, „znači baciti dar u lice darovatelju”,⁴² znači nemati povjerenja u darovatelja, a što je znak duboke nezahvalnosti.

Raspolaganje životom

Cijela kršćanska predaja uči da čovjek nije neovisni i potpuni gospodar svoga života. To lijepo sažima B. Häring: „Život je povjeren čovjekovoj slobodi i su-odgovornosti. On nije autonomni gospodar svoga života. Samo je njegov upravitelj pod Božjom vrhovnom vlašću. Prihvatiti odgovornost za život vlastiti i drugoga, prvi je izraz Naroda Saveza.”⁴³

Briga za zdravlje

Čovjekov stav zahvalnosti pred životom pretvara se u brigu za život kad je taj ugrožen bolešću. U tu svrhu čovjek je razvio vještinu liječništva.

Zadaća je medicine, pod *pozitivnim* vidikom, čuvati i unapređivati život, i – kad je narušeno – vratiti zdravlje, ublažiti bol, napose kad je bolesnik ušao u tok umiranja.⁴⁴ Pod *negativnim* vidikom zadaća medicine nije da u borbi protiv bolesti i smrti poduzima sve što joj je tehnički moguće. Ona ne smije postati *besćutna medicina*, tj. medicina koja se bavi borbom protiv bolesti i smrti a zaboravlja čovjeka. Ona ne smije zamijeniti svoj prvotni objekt, čovjeka osobu, s njegovim bolestima ili umjetnim podržavanjem nekih životnih funkcija.

Primjena raznih načina i sredstava liječenja bira se u skladu s načelom o *redovitim* i *izvanrednim* sredstvima.⁴⁵ Redovita se uvijek primjenjuju, izvanredna se mogu ali ne moraju. U redovita spadaju ona koja su redovito na raspolaganju i upotrebi, koja ne stavljaju posebno teških tereta ni na bolesnika ni na njegovu okolinu. Izvanredna su sva druga.

38 J. G. ZIEGLER, *Römisch-katholische Wertung der Euthanasie*, str. 60.

39 V. EID, *Muss die Medizin alles tun, was sie kann?*, u: V. EID-R. FREY (izd.), *Sterbehilfe oder Wie weit reicht die ärztliche Behandlungspflicht*, Mainz, 1978, str. 120.

40 „I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodar ribama morskim, pticama nebeskim' (...). Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih” (Post 26–27).

41 „Ta znate da od ovog ispraznog načina života, što vam ga oci namriješe, niste otkupljeni nečim raspadljivim, srebrom ili zlatom, nego dragocjenom krvlju Krista, nevinoga i neokaljanoga Jaganjca” (1 Pt 1,18–19).

42 P. RAMSEY, „Euthanasia” and *Dying Well Enough*, u: *Linacre Quarterly* 44 (1977), str. 41.

43 B. HÄRING, *Liberi e fedeli in Cristo*, Roma, 1981, sv. 3, str. 22; Usp.: F. J. DEDEK, *Contemporary Medical Ethics*, New York, 1975, str. 140; Drugi vatikanski sabor, GS, br. 50 i 51.

44 To je općenito mišljenje autora. Usp.: R. M. VEATCH, *A Theory of Medical Ethics*, New York, 1981, str. 165–166.

45 Usp.: PIO XII, u: *AAS* 48 (1975), str. 1030.

Danas se više govori – i u crkvenim dokumentima – o *razmjernim* i *nerazmjernim* sredstvima.⁴⁶ Sredstva se odmjeravaju s obzirom na sadašnje stanje bolesnika i na predvidivo njihovo korisno djelovanje. Prvo, treba gledati vrstu sredstava o kojima se radi, stupanj proračunatog rizika u koji se ulazi, te poteškoće kao i troškove u primjeni terapije. Drugo, „korisnost”, tj. predvidivi pozitivni ishod za pacijenta, u usporedbi s mukama kojima se izlaže.⁴⁷ Ukoliko neko liječenje ne bi donosilo nikakve koristi, slobodno ga je prekinuti.⁴⁸ No, redovitu njegu i brigu treba uvijek proslijediti do konca života.

Umiranje u dostojanstvu

Premda smrt ostaje „događaj koji po sebi ljudsku dušu ispunja tjeskobom”⁴⁹ svakog čovjeka, pa i vjernika, vjernik zna da smrt ne predstavlja katastrofu. To je za njega prijelaz, važan događaj života. Zato mu nije svejedno kakvom će smrću umrijeti. Stoga je i on zainteresiran za pravo na umiranje u dostojanstvu.

Kad se govori o pravu na smrt u dostojanstvu,⁵⁰ misli se na pravo da čovjeku smrtne boli budu ublažene koliko je to samo moguće, da ne bude napušten od svoje okoline, da umre pomiren sa sobom, s bližnjima i s Bogom; da umre u svoje pravo vrijeme, da mu smrt ne bude niti prijevremeno izazvana, niti bezrazložno odgađana. Jednom riječju: da umre vlastitom naravnom smrću u njezino pravo vrijeme.⁵¹ Čovjeka dostojno umiranje je ono kad je život poštovan i u svom zadnjem stadiju, tj. u umiranju, jer „čovjek živi i dok umire.”⁵²

Etičko-moralne posljedice

Iz dosada izloženog očito je da je ljudski život i njegovo dostojanstvo izvan dometa čovjekove moći raspolaganja. Čovjek ga može poštovati ili ne, ali ga ne može dodijeliti ili poništiti. Snagom svog neutudivog dostojanstva svaki čovjek u svakom stadiju svoga života, makar ono bilo stavljeno u pitanje teškom bolešću ili patničkim tokom umiranja, uvijek zadržava pravo i dužnost na poštivanje temelja i preduvjeta tog dostojanstva, tj. ljudskog života. Bu-

dući da već ni s biološkog stajališta čovjek ne može biti sveden na živućeg ne-čovjeka, to još manje može postojati s teološkog gledišta tako nešto kao život nevrijedan ili nedostojan života.

Iz takva poimanja ljudskog života slijedi da upravo slabi, nezaštićeni članovi društva, starci i bolesnici, ljudska još nerođena bića, zahtijevaju i imaju to više pravo na poštovanje i njegu, što su je više potrebni. Svi oni od nas s punim pravom očekuju ne ubojstvo, već pažnju, brigu i njegu.

Zamke kulture smrti

Pobornici pobačaja i ubojstva iz milosrđa vjeruju, ili barem druge uvjeravaju, u svoje najbolje nakane. Tako je pobačaj bio predlagan i ozakonjen pod vidikom visoke humanosti – samo za krajnje teške slučajeve. Nije trebalo dugo da svaki slučaj postane dovoljno težak. Malo-pomalo došlo se do današnjeg stanja kad je dovoljna „personalna indikacija”, tj. zahtijev nesuđene majke osuđenog djeteta. Tako se došlo dotle da je g. 1983. u Hrvatskoj bilo na 65.598 rođenih, 47.996 pobijenih u majčinom krilu. Slučaj jedne zagrebačke bolnice još je drastičniji. U tom rodilištu pravo na život u toku pet godina ostvarilo je 18.000 novorođenih, dok su 42.000 bile lišene toga temeljnog

46 Sv. ZBOR ZA NAUK VJERE, *Deklaracija o eutanaziji*, hrvatski prijevod u: V. POZAIĆ, *Život dostojan života*, str. 106; IVAN PAVAO II, u: *L'OssRom* 16 novembre 1985, str. 4; „Dichiarazione” usvojena od znanstvenika članova vaticanske akademije, u: *L'OssRom* 31 ottobre 1985, str. 5.

47 *Deklaracija o eutanaziji*, hrv. prijevod, str. 106–107.

48 *Isto*.

49 *Ondje*, str. 104.

50 Opširnije o tome u: V. POZAIĆ, *Umrijeti u ljudskom dostojanstvu*, u: *Obnovljeni život* 40 (1985), str. 415–418.

51 J. F. DEDEK, *Contemporary Medical Ethics*, str. 148; P. SPORKEN, *Umgang mit Sterbenden*, str. 28.

52 J. G. ZIEGLER, *Prinzipielle und konkrete Überlegungen zum Problem der Euthanasie*, u: *Trierer Theologische Zeitschrift* 85 (1976), str. 141;

ljudskog prava. Tu je kultura smrti daleko nadvisila kulturu života. Tek kad je stanje postalo zabrinjavajuće, sada se tu i tamo diže poneki glas upozorenja na tu strahotu.⁵³

Brižno se, međutim, izbjegava pravo ime: abortus, pobačaj, tj. ubojstvo nevina života. Govori se o prekidu trudnoće. Prekid je ipak samo bezazlena stvar – kao da će se trudnoća kasnije nastaviti, samo je na čas prekinuta. To je, želi se uvjeriti, samo prekid, a ne ubojstvo.

Isti je slučaj i s eutanazijom. Govori se o brizi za ljudsko dostojanstvo, o iznimnim i krajnje teškim slučajevima koji pobuđuju na samilost, o slobodno izraženoj želji i odluci dotičnog kandidata, o zakonski točno određenoj provedbi bez mogućnosti zlorabe, itd. A zaboravljaju, ili namjerno prešućuju ozbiljnu pouku povijesti iz nedavnog nacističkog vremena, kad je i dio liječnika zaboravio na svoj visoki etos.

Već je prije tog iskustva, g. 1935, F. Walter pisao da je s eutanazijom kao s kamenom bačenim u vodu. Prvi su krugovi maleni, a dalje njihovo širenje izmiče našem nadzoru.⁵⁴

Nakon iskustva drugog svjetskog rata američki liječnik L. Alexander prisustvovao je suđenju u Nürnbergu, te svoja zapažanja i razmišljanja ovako sažeo: „Bez obzira na to kakve su razmjere ti zločini konačno poprimili, svima koji su ih proučavali postalo je očito da su krenuli od malih početaka. Prvi su počeci bili samo profinjena promjena naglaska u temeljnom liječničkom stavu. Počelo se s prihvaćanjem stava, temeljnog u eutanazijskom pokretu, da postoji tako nešto kao što je život nevrjedan da se živi. Taj stav u svojim ranim počecima odnosio se samo na teško i kronično bolesne. Krug onih što su imali biti ubrojeni u tu vrstu postupno se proširivao da bi obuhvatio društveno neproizvodne, ideološki nepoželjne, rasno nepoželjne, i, napokon, sve Nenijemce.”⁵⁵

U novije vrijeme kanadski liječnik i demograf R. A. Gallop upozorava na opasan pohod kulture smrti: „Kad jednom dopustiš ubojstvo nerođenog djeteta, to se više neće zaustaviti. Neće biti dobne granice. Staviti ćeš u pogon lančanu reakciju, čija ćeš žrtva vjerojatno biti i ti. Tvoja će te djeca ubiti, jer si ti dopustio ubojstvo njihove braće i sestara. Tvoja će te djeca ubiti, jer te neće htjeti podnositi u tvojoj

starosti. Tvoja će te djeca ubiti zbog tvojih kuća i imanja. Ako je liječnik spreman uzeti novac da ubije nevino dijete u utrobi, on će i tebe ubiti ubodom igle kad bude plaćen od tvoje djece. To je strašna mora koju spremaš za budućnost.”⁵⁶

Učiteljstvo

Logika kulture smrti samo je prividno različita na početku i na svršetku ljudskog života. Svaki razlog koji se iznosi kao dovoljan i opravdan za ubojstvo na početku, prije rođenja, dovoljan je da se ubije nakon rođenja i na kraju života. Tko se usuđuje zanijekati osobnost, ljudsko dostojanstvo i pravo na život prije rođenja, taj će to učiniti i u kasnijim stadijima života. Tko se postavi neopozivim sucem nad smislom i budućnošću života u začetku, taj će to učiniti i na svršetku.

Zato je razumljivo da najviše crkveno učiteljstvo, sabor s papom, na jednom mjestu daje ocjenu i osudu svih vrsta zločina protiv života. Braneći dostojanstvo ljudske osobe, Drugi vatikanski sabor podsjeća na Gospodinove riječi: „Meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće” (Mt 25,40), te nastavlja: „Povrh toga sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija pa i svojevrijedno samoubojstvo; sve što povređuje integritet ljudske osobe..., sve što vrijeđa ljudsko dostojanstvo..., svi ti i slični postupci zacijelo su sramotni već sami po sebi, i dok truju ljudsku civilizaciju više kaljaju one koji tako postupaju nego one koji nepravdu trpe, i u proturječju su sa Stvoriteljevom čašću.”⁵⁷

53 Npr. u: *Zimski vikend* (posebno izdanje), Zima '85/86, str. 14–16; A. KURJAK–LJ. ZERGOLLERN–ČUPAK (ur.), *Pravo na život i pravo na smrt*, Zagreb, 1982, str. 206.

54 F. WALTER, *Die Euthanasie und die Heiligkeit des Lebens*, München, 1935, str. 564–565.

55 L. ALEXANDER, *Medical Science Under Dictatorship*, u: *New English Journal of Medicine* 241 (1949), str. 44.

56 Navod uzet iz: P. MARX, *Death Without Dignity: Killing for Mercy*, Collegeville, Minn., 1978², str. 43.

57 *Gaudium et Spes*, n. 27.

O dva naročita vidika kulture smrti, pobačaju i eutanaziji, Sv. Zbor za nauk vjere izdao je posebne dokumente. *Deklaracija o pobačaju*, iz g. 1974, izlažući i pozivajući se na trajnu nauku Crkve, zaključuje: „Dakle, božanski zakon i sam naravni razum isključuju bilo koje direktno ubojstvo nevina čovjeka.”⁵⁸ *Deklaracija o eutanaziji*, iz g. 1980, kaže: „Trebamo ponovno sa svom odlučnošću izjaviti da nitko i ništa ne može nekoga ovladati da zada smrt nekom nevinom ljudskom biću, bilo da se radi o zametku ili embriju, djetetu ili odraslom, starcu, neizlječivom bolesniku ili nekome koji je u agoniji. Nitko ne može tražiti taj ubojnički postupak ni za sebe ni za drugoga koji je povjeren njegovoj brizi, niti na nj pristati, izričito ili uključivo. Nijedna vlast ne može to zakonito nametnuti niti dopustiti. Radi se, naime, o kršenju božanskog zakona, o povredi dostojanstva ljudske osobe, o zločinu protiv života, o atentatu na ljudski rod.”⁵⁹

Naša zadaća: promicati kulturu života

U vremenu i prostoru u kojem živimo neizbježiva nam je zadaća promicati kulturu života, bilo to zgodno ili nezgodno.⁶⁰

Zato Ivan Pavao II potiče da poradimo kako bi svi oni što dolaze u dodir s Crkvom mogli nadvladati raskorak vjere i života, čija je posljedica stil života u uživalačkom i potrošačkom življenju; otkriti istinsko kršćansko poimanje

života, patnje, smrti i ispravan red vrednota, te da je svaki život obdaren poslanjem za koje smo odgovorni Bogu; zatim, na tim načelima izgrađivati život, ne plašeći se da idemo i protiv struje.⁶¹

U svakodnevnom životu i s obzirom na pobačaj i eutanaziju, ipak će presudan biti naš praktični stav, praktično zalaganje i praktično rješenje što ćemo biti kadri ponuditi.⁶² To nisu u prvom redu pitanja ideološke naravi, svjetonazorske naravi, to nisu teoretska pitanja. Kad se ljudi nađu u nevolji, bilo da se radi o početku ili o kraju života, često djeluju sasvim suprotno od svojih načelnih uvjerenja, jer su ili slabi, ili prepušteni samima sebi, ili su pak zastrašeni onim što im život donosi.

Samo djelotvorna pomoć osobi u nevolji, pomoć koja se temelji, dakako, na jasno utemeljenom i izgrađenom uvjerenju, bit će djelotvorno suzbijanje kulture smrti i uspješno promicanje kulture života.

58 AAS 66 (1974), str. 739.

59 *Deklaracija o eutanaziji*, str. 103.

60 „Propovijedaj riječ – uporan budi – bilo to zgodno ili nezgodno – uvjeravaj, prijeti, zapovijedaj sa svom strpljivošću i poukom” (2 Tim 4,2).

61 Usp. IVAN PAVAO II, u: *L'OssRom* 7 settembre 1984, str. 5.

62 Gdje joj je to i koliko dopušteno, Crkva je djelotvorna: otvara savjetovašta, prihvatilišta, napose za djevojke–majke, te tzv. „hospicije”, posebne vrste bolnice za umiruće.